

TERI PRAČET
ISTINA
ROMAN O DISKSVETU

Prevela
Nevena Andrić

■ Laguna ■

Naslov originala:

Terry Pratchett
THE TRUTH

Copyright © Terry and Lyn Pratchett 2000

Translation Copyright © 2012 za srpsko izdanje, LAGUNA

This edition is published by arrangement with Transworld Publishers, a division of The Random House Group Ltd.

All rights reserved.

The author's right to be identified as the author of this work has been asserted in accordance with sections 77 and 78 of the Copyright Designs and Patents Act 1988.

Piščeva napomena

Ponekad pisac fantastike mora da istakne koliko je stvarnost čudna. Ank-Morpork se nosio s poplavama neobično slično gradu Sijetlu u državi Vašington pred kraj devetnaestog veka. Ozbiljno. Idite pa vidite. Kad ste već tamo, probajte gulaš od školjki.

Glasine su se širile gradom poput požara (koji se, otkako su stanovnici otkrili reči „protivpožarno osiguranje“, i sam vrlo često širio Ank-Morporkom).

Patuljci mogu olovo da pretvore u zlato...

Brujale su kroz smrad Alhemičarske četvrti, gde su već vekovima bezuspešno pokušavali da urade isto to, ali bili su sigurni da će im poći za rukom do sutra, ili najdalje do sledećeg utorka, ili do kraja meseca svakako.

Čarobnjaci su razmatrali ove glasine na Nevidljivom univerzitetu, gde su znali da se jedan element *može* pretvoriti u drugi, pod uslovom da vam ne smeta to što će se sutra vratiti na staro, a kakva vajda od toga? Uz to, elementi su uglavnom zadovoljni tu gde su.

Vinule su se u natekle, ožiljcima izbrazdane i ponekad sasvim nepostojeće uši Esnafa lopova, gde su oštrili ćuskije. Koga briga kako zlato *nastaje*?

Patuljci mogu olovo da pretvore u zlato...

Glasine su doprle do hladnih ali neverovatno oštrih patri-cijevih ušiju, i to vrlo brzo, jer ne ostajete dugo vladar Ank-Morporka ako vesti ne stižu najpre do vas. On je uzdahnuo, primio ih k znanju, i pridodao ih gomili drugog znanja.

Patuljci mogu olovo da pretvore u zlato...

Stigle su do šiljatih ušiju patuljaka.

„Možemo li?“

„Izeš mi sve ako znam. Ja ne mogu.“

„Da, ali kad bi mogao, ne bi rekao. Ja ne bih rekao da ja mogu.“

„Možeš li?“

„Ne!“

„A-ha!“

Doprle su do ušiju noćne smene gradskih stražara dok su jedne ledene večeri u deset bili na dužnosti na kapiji. Čuvanje kapije u Ank-Morporku nije bilo zahtevno. Uglavnom se sastojalo od davanja znaka da prođe svemu što želi da prođe, mada je po mraznoj, mračnoj magli saobraćaj bio zanemarljiv.

Zgrbili su se u zaklonu luka kapije i delili vlažnu cigaretu.

„Ne možeš nešto da pretvoriš u nešto drugo“, reče kaplar Nobs. „Alhemičari godinama pokušavaju.“

„Mahom im pođe za rukom da pretvore kuću u rupu u zemlji“, reče narednik Kolon.

„O tome i govorim“, kaza kaplar Nobs. „Ne može se to. Ima neke veze s... elementima. Rekô mi neki alhemičar. Sve je napravljeno od elemenata, jelda? Od zemlje, vode, vazduha, vatre i... tako toga. To svi znaju. U svemu su smešani taman kako treba.“

Zatrupka nogama u pokušaju da ih malo zagreje.

„Da se olovo može pretvarati u zlato, svi bi to radili“, reče.

„Čarobnjaci verovatno mogu“, reče narednik Kolon.

„Ih, dobro, *magijom*“, reče Nobi prezrivo.

Iz žutih oblaka istandrkala su jedna velika kola, zašla pod luk i isprskala Kolona dok su krivudala kroz baru – jedno od obeležja ankmorporških drumova.

„Pogani patujci“, reče dok su kola nastavljala u grad. Ipak, nije to rekao suviše glasno.

„Dosta njih je guralo kola“, reče kaplar Nobs zamišljeno. Ona se polako zaneše za čošak i nestadoše s vidika.

„Verovatno zbog sveg tog zlata“, reče Kolon.

„Ha. Da. Biće da je to, onda.“

I glasine su doprle do ušiju Viliijama de Vorda, i na neki način su se tu i zaustavile, jer ih je on marljivo zabeležio.

To mu je bio posao. Ledi Margolota od Ubervalda slala mu je za to pet dolara mesečno. Obudovela vojvotkinja od Kvirma takođe mu je slala pet dolara. Isto i kralj Verens od Lenkra i još nekoliko značajnijih ljudi s Ramtopa. I alkalijski serif, premda je u njegovom slučaju isplata bila pola kola smokava dvaput godišnje.

Sve u svemu, kako mu se činilo, fino se snalazio. Trebalo je samo da veoma pažljivo napiše jedno pismo, prekopira ga obrnuto na komad šimširovog drveta koji mu je dao gospodin Kripslok, drvorezac u Ulici prepredenih zanatlija, a onda plati gospodinu Kripsloku dvadeset dolara da pažljivo ukloni drvo oko slova i napravi pet otisaka na listovima papira.

Naravno, ovo je moralo da se uradi promišljeno, morao je da ostavi prostor posle „Mojoj cenjenoj mušteriji“ i tako dalje, i kasnije da ga popunjava, ali čak i kad oduzme

troškove, ostalo bi mu skoro trideset dolara za rad jedva nešto duži od jednog dana mesečno.

S trideset ili četrdeset dolara mesečno mladić bez previše obaveza mogao je skromno da živi u Ank-Morporku; smokve bi uvek prodao, jer premda je bilo moguće živeti na smokvama, uskoro biste poželeli da to niste radili.

I uvek se tu i tamo mogla dobiti neka dodatna svota. Svet pisama nije bio baš otvorena knji... tajanstven papirnat predmet za mnoge građane Ank-Morporka, ali ako bi ikad nešto *trebalo* da stave na papir, izvestan broj njih popeo bi se uz škriptave stepenice pored znaka „Vilijam de Vord: Zapisivanje svega i svačega“.

Recimo, patuljci. Patuljci su stalno dolazili u grad u potrazi za poslom, i šta bi prvo uradili – poslali bi pismo kući da ispričaju koliko su se lepo snašli. Taj razvoj događaja bio je tako predvidljiv – čak i ako bi rečenog patuljka toliko izdala sreća da bi bio prinuđen da pojede sopstveni šlem – da su Vilijam i gospodin Kripslok sačinili nekoliko desetina gotovih pisama, u kojima je samo trebalo popuniti nekoliko praznina i bila su sasvim prihvatljiva.

Razneženi patuljački roditelji širom planina pažljivo su čuvali pisma, koja su izgledala otprilike ovako:

Dragi [mamo i tato],

Pa, dobro sam stigo i smestijo se u [ulici Kokbil broj 109, u ankmorporškom Vilajetu]. Sve je u redu. Imam dobar poso – radim za [gospodina J. M. P. Dž. Diblera, trgovačkog preduzetnika] i vrlo uskoro ću zaraditi mnogo para. Nesam zaboravijo nijedan vaš dobar savet, ne pijančim po kafanama nit se družim

s trolovima. Pa to vam je manje-više to, fad moram
didem, ne možem da dočekam da jopet vidim vas i
[Emeliju], voli vas vaš sin
[Tomas Čelolomac]

...koji se obično klatario dok je diktirao. Dvadeset peni-
ja lake zarade, a kao dodatnu uslugu Vilijam je pažljivo
prilagođavao pravopis mušteriji i puštao je da sama bira
znakove interpunkcije.

Baš ove večeri, dok je susnežica grgotala u olucima na
spoljašnjem zidu prostorija u kojima je stanovao, Vilijam
je sedeo u malecnoj kancelariji iznad Esnafa mađioničara,
pažljivo pisao i napola osluškiavao beznadna ali marljiva
osnovna pravila za buduće mađioničare u večernjoj školi
u prostoriji odozdo.

„...obratite pažnju. Jeste li spremni? Dobro. Jaje. Staklo...“

„*Jaje. Staklo...*“, otezao je bezvoljno razred.

„...Staklo. Jaje...“

„*Staklo. Jaje...*“

„...Čarobna reč...“

„*Čarobna reč...*“

„Hokus-pokus preparandus. Baš tako. Ahahahahaha...“

„*Hokus-pokus preparandus. Baš tako. Aha-ha-ha-ha-ha...*“

Vilijam privuče još list papira, zaoštri novo pero, načas
se zagleda u zid, pa napisa sledeće:

„I naposletku, s vedrije Strane, priča se da Patuljci
mogu da Pretvore Olovo u Zlato, premda niko ne
zna otkud te glasine, i patuljke koji gledaju rođena
posla u gradu pozdravljaju povicima poput: 'Ojha,

malecki, da vidimo malo kako praviš Zlato!', iako ovo rade samo Pridošlice, jer svi ovde znaju šta bude kad patuljka naozoveš 'malecki', tj. Mrtav si.“

Vaš odani sluga Vilijam de Vord

Uvek je voleo da završi pismo nečim vedrim.

Doneo je komad šimširovog drveta, zapalio još jednu sveću, i položio pismo licem na drvo. Posle kratkog trljanja drškom kašike mastilo se prenelo, a trideset dolara i dovoljno smokava da vam stvarno pozli praktično su se već našli u banci.

Večeras će ga odneti do gospodina Kripsloka, sutra, pošto natenane ruča, pokupiće kopije i uz malo sreće sve će ih poslati do sredine nedelje.

Vilijam obuče kaput, pažljivo umota parče drveta u masni papir i izađe u ledenu noć.

Svet je sačinjen od četiri elementa: zemlje, vazduha, vatre i vode. Ova činjenica je dobro poznata čak i kaplaru Nobsu. Takođe, pogrešna je. Postoji i peti element, i uglavnom ga nazivamo iznenađenjem. Na primer, patuljci su otkrili kako da pretvore olovo u zlato na teži način. Razlika između ovog i lakšeg načina jeste u tome što teži radi.

Zapiljeni napred u maglu, patuljci su uz ulicu morali patuljački da potegnu pretovarena, škriptava kola. Na kolima se hvatao led, a visio je i patuljcima s brada.

Bila je potrebna samo jedna smrznuta barica.
Dobra stara gospa Fortuna. Na nju se možete *osloniti*.

Magla se navukla, svaku svetlost pretvorila u nekakav mutan sjaj i prigušila sve zvukove. Naredniku Kolonu i kaplaru Nobsu bilo je jasno da se Ank-Morpork večeras neće naći na putnom rasporedu nijedne horde divljaka. Stražari ih nisu krivili.

Zatvorili su kapiju. Ovaj postupak nije bio zloslutan kao što možda izgleda, pošto je neko davno izgubio ključeve, a okasnele pridošlice obično su šljunkom gađale prozore kuća na vrhu zidina sve dok ne bi pronašli nekog drugara da skinе rezu. Svi su pretpostavljali kako strani osvajači ne bi znali koje prozore da gađaju šljunkom.

Onda su se dva stražara odvukla kroz bljuzgavicu i štroku do rečne kapije, kroz koju je reka Ank imala tu sreću da ulazi u grad. U tami je voda bila nevidljiva, ali povremeno bi avetinjsko obličje komada leda proplutalo pored zidića.

„Stani“, reče Nobi kada su se dokopali čekrka za dizanje i spuštanje rešetkaste kapije. „Dole nekog ima.“

„U reci?“, reče Kolon.

Oslušnuo je. Daleko dole začu se škripa vesala.

Narednik Kolon skupi ruke oko usta i izviknu večiti policijski pozdrav:

„Ej! Ti!“

Načas nije bilo ni zvuka izuzev vetra i kloketanja vode. Potom neki glas reče: „Da?“

„Da l' ti to napadaš grad ili šta?“

Usledila je još jedna stanka. Potom:

„Šta?“

„Šta šta?“, reče Kolon i podiže ulog.

„Šta sem toga mogu da odgovorim?“

„Nemoj ti mene da zamajavaš... da li ti, dole u čamcu, napadaš ovaj grad?“

„Ne.“

„A, dobro“, reče Kolon, koji je u jednoj ovakvoj noći bio zadovoljan da prihvati to zdravo za gotovo. „Mrdaj, onda, jer spuštamo kapiju.“

Posle nekog vremena pljuskanje vesala se nastavi i iščeznu nizvodno.

„Ceniš da je bilo dosta – da ih naprosto *priupitaš*?“, reče Nobi.

„Pa, valjda oni znaju“, kaza Kolon.

„Aha, ali...“

„Nobi, ono je bio čunčić na vesla. Naravno, ako se tebi silazi niz sve one divne stepenike s poledicom, skroz dole do mola...“

„Ne, nar'niče.“

„Da se vratimo onda u Stražaru, važi?“

Vilijam je podigao kragnu i požurio prema drvorescu Krip-sloku. Obično uzavrele ulice bile su puste. Samo neko ko ima neodložna posla izlazio je napolje. Zima je stvarno bila gadna – papazjanija od ledene magle, snega i nezaobilaznog ankmorporškog smoga koji se večito valjao naokolo.

Oči mu privuče jezerce svetlosti pored Esnafa sajdžija. Naspram njega ocrtavala se sitna, pogrbljena prilika.

On odlunja onamo.

Nekakav beznadežan glas reče: „Vruće kobasice? U zemički?“

„Gospodine Dibleru?“, reče Vilijam.

Još Malo Pa Džabe Dibler, najpreduzimljivije neuspešan poslovni čovek Ank-Morporka, zagleda se u Vilijama preko ivice kolica za kuvanje kobasica. U slojanjenoj masti cvrčale su pahulje. Vilijam uzdahnu.

„Otkud vi napolju ovako kasno, gospodine Dibleru?“, reče učtivo.

„E, gospodine Vorde. Teška vremena za trgovinu vrućim kobasicama“, kaza Dibler.

„Ne može se spojiti kraj s krajem, a?“, reče Vilijam. Ne bi uspeo da se zaustavi ni za sto dolara i pun brod smokava.

„Svakako je kriza na prehrambenom tržištu“, reče Dibler, previše utonuo u čamu da primeti. „U današnje vreme kao da niko nema želju da kupi kobasicu u zemički.“

Vilijam pogleda naniže, u kolica. Ako Još Malo Pa Džabe Dibler prodaje vruće kobasice, to je siguran znak da se zbog nekog od svojih smelijih poduhvata opet našao u nebranoj vahuniji. Prodaja vrućih kobasica s kolica sama po sebi bila je osnovno stanje Diblerovog postojanja, iz kog je većito pokušavao da se izvuče i kom se neprestano vraćao kad god bi mu se najnoviji projekat ukvario. Ovo je bila šteta, jer Dibler je bio izuzetno dobar prodavac vrućih kobasica. Morao je da bude, ako uzmemo u obzir prirodu samih kobasica.

„Trebalo je da se iškolujem kako valja, tako kô ti“, reče Dibler utučeno. „Lep posao, sediš unutra, ne vukljaš ništa

teško. Mogao sam negde da nađem sebi tutak, samo da sam se iškolovô kako valja.“

„Tutak?“

„Pričô mi je o njima jedan čarobnjak“, kaza Dibler. „Sve ima svoj tutak. Znaš već. Recimo, negde gde treba da bude. Za šta je stvoreno.“

Vilijam klimnu glavom. Dobro se snalazio s rečima. „Kutak?“, reče.

„E to, da“, uzdahnu Dibler. „Propustio sam ono sa semaforima. Prosto nisam očekivô. Dva minuta kasnije već svako ima svoju firmu za škljockalice. Mnogo para. Prebogato je to za mene. Mada, lepo sam mogô da prođem s fungi šuijem. Tu me je vala baš pratila loša sreća.“

„Ja sam se svakako osetio bolje kad sam okrenuo stolicu na drugu stranu“, reče Vilijam. Taj savet ga je koštao dva dolara, zajedno s nalogom da spušta poklopac klozeta kako mu zmaj nesreće ne bi uleteo u zadnjicu.

„Bio si mi prva mušterija – zahvaljujem“, reče Dibler. „Sve sam spremio, nabavio diblerske praporce i diblerska ogledala, trebalo je da kane neka kinta – hoću da kažem, sve je bilo raspoređeno u cilju najvećeg mogućeg sklada, i onda... bam. Loša karma se opet sruči na mene.“

„Ipak, gospodin Pasmor nedelju dana nije mogao da hoda“, reče Vilijam. Slučaj *druge* Diblerove mušterije bio je vrlo koristan za pismo s najnovijim vestima, što je sasvim lepo nadoknadilo ona dva dolara.

„Otkud sam mogao da znam da zmaj nesreće *stvarno* postoji“, reče Dibler.

„Mislim da nije postojao dok ga niste ubedili da postoji“, kaza Vilijam.

Dibler se malo razvedri. „Ma, dobro, pričaj ti šta 'oćeš, uvek sam lepo umeo da prodam neku zamisao. Mogu li tebe ubediti u zamisao da trenutno želiš kobasicu u zemički?“

„Zapravo bi stvarno trebalo da odnesem ovo do...“, počeo Vilijam, pa reče: „Jeste li čuli neki povik malopre?“

„Imam tu negde i malo hladne pite sa svinjetinom“, reče Dibler, koji je prekopavao po kolicima. „Mogu debelo da ti spustim cenu...“

„Siguran sam da sam nešto čuo“, reče Vilijam.

Dibler načulji uvo.

„Kao neko brundanje?“, reče.

„Da.“

Zapiljiše se u oblake koji su se lagano valjali čitavim širokim drumom.

Koji su se, vrlo iznenadno, pretvorili u ogromna, platom prekrivena kola, nezaustavljiva i veoma brza...

I poslednje čega se Vilijam sećao, pre nego što je nešto izletelo iz noći i tresnulo ga između očiju, bio je nečiji povik: „Zaustavite štampu! Mislim, presu!“

Glasmine, pošto ih je Vilijamovo pero prikovalo na papir kao leptira na parče plute, nisu doprle do ušiju pojedinih ljudi, jer su ovi na umu imali nešto drugo, mračnije.

Njihov čamac na vesla klizio je kroz šištavu vodu reke Ank, koja se polako opet zatvarala za njim.

Nad veslima su se naginjala dva čoveka. Treći je sedeo na špicastom kraju. Povremeno bi progovorio.

Izgovorio bi nešto poput: „Svrbi me nos.“

„Naprosto ćeš morati da se strpiš dok ne stignemo“, reče jedan od veslača.

„Mogli biste opet da me pustite napolje. Stvarno svrbi.“

„Pustili smo te napolje kad smo stali da večeramo.“

„Tad nije svrbelo.“

Drugi veslač reče: „Da ga mlatnem opet ...benim veslom po ...benoj glavi, gospodine Pribadačo?“

„Dobra ideja, gospodine Lalo.“

U tami se začu prigušen udarac.

„Jo!“

„Dosta sad te larme, prijatelju, ili će gospodinu Lali pući film.“

„Tačno tako, ...bem ga ja.“ Potom se začulo nešto nalik na industrijsku pumpu.

„Ej bre, polako s tim.“

„Vala, ...beno znam šta radim, gospodine Pribadačo.“

Čamac se lagano zaustavi pored malenog, retko korišćenog mola. Visoku priliku koja je do malopre bila u žiži pažnje gospodina Pribadače žurno su prebacili na obalu i poterali je niz uličicu.

Časak kasnije začula se kočija, sve dalja u noći.

Činilo se nemoguće da je iko, po ovako šugavoj noći, prisustvovao ovom prizoru.

Ipak, jeste. Kosmos zahteva da sve ima posmatrača, inače će prestati da postoji.

Jedna prilika izgeguca se iz obližnjih uličnih senki. Pored njega nesigurno je krivudalo neko manje obličje.

Zajedno su posmatrali kako kočija u odlasku nestaje u snegu.

Manja prilika reče. „Vidi, vidi. Paz' ti to. Čovek sav zamotan i s kapuljačom. Zanimljivo, a?“

Viša prilika zaklima glavom. Nosila je ogroman stari zimski kaput, nekoliko brojeva prevelik, i filcani šešir koji su starost i vremenske prilike preobličili u meku kupu, poput strehe na glavi čoveka koji ju je nosio.

„Andrmolje“, reče. „Čaklja i čakšira, gljiva modrikača, pričvrljenog mu čovu. Ja mu reko'. Ja mu reko'. Milenijumske mi ruke i kozice. Bestraga.“

Posle kraće pauze zavuče ruku u džep i izvuče kobasicu, pa je prelomi nadvoje. Polovina nestade pod šeširo, a drugu dobaci manjoj prilici, onoj koja je uglavnom pričala, ili barem uglavnom pričala smisleno.

„Meni ovo liči na neku nepodopštinu“, reče manja prilika, koja je imala četiri noge.

Kobasicu je pojela u tišini. Potom se dvojac opet zaputi u noć.

Kao što golub ne može da hoda a da ne klata glavom gore-dole, viša prilika kao da nije bila u stanju da hoda bez nekakvog prigušenog, besmislenog mumljanja:

„Ja mu *reko'*, ja mu *reko'*. Milenijumske mi ruke i kozice. Reko', reko', reko'. O, ne. Ali samo su nestali, *reko' im* ja. Izeš njih. Pragovi. Reko', reko', reko'. Zubi. Kakosezvaše vreme, kažem, ja im *reko'*, nisam ja kriv, majkemi, majkemi, ima smisla...“

Glasi ne mu jesu doprle do ušiju nešto kasnije, ali do tada je on već bio deo svega toga.

Što se tiče gospodina Pribadače i gospodina Lale, sve što u ovom trenutku treba o njima znati jeste da su od

onih ljudi koji ti se obraćaju s „prijatelju“. Takvi nisu prijateljski nastrojeni.

Vilijam otvori oči. Oslepeo sam, pomisli.

Onda pomeri ćebe.

A onda ga strefi bol.

Bio je to oštar, neumoljiv bol, sa središtem tačno iznad očiju. On oprezno podiže ruku. Činilo se da ima nekih modrica i nešto nalik na ulubljenje u mesu, ako ne i u kosti.

Uspravi se u sedeći položaj. Nalazio se u spavaćoj sobi kose tavanice. Na dnu prozorčića beše se skorelo malo štrokavog snega. Pored kreveta, koji se sastojao samo od dušeka i ćebeta, u sobi nije bilo nameštaja.

Nekakav udarac zatrese zgradu. S tavanice dolebde prašina.

On ustade, grčevito se uhvati za čelo i otetura se do vrata. Otvarala su se u mnogo veću prostoriju ili, tačnije rečeno, radionicu.

Od još jednog udarca zubi mu zazveketaše.

Vilijam pokuša da se usredsredi.

Prostorija je bila puna patuljaka koji su vredno radili iznad dve dugačke tezge. Ipak, na drugom kraju, nekoliko ih se beše naguralo oko nečega nalik na složen mašinski razboj.

Ono ponovo lupi.

Vilijam se protrlja po glavi. „Šta se događa?“, reče.

Najbliži patuljak ga pogleda i žurno podgurnu kolegu. Podgurkivanje se pronosilo duž redova i sobu iznenada od zida do zida ispuni oprezna tišina. Desetak svečano ozbiljnih patuljačkih lica streljalo je Vilijama pogledom.

Niko ne ume da strelja pogledom kao patuljak. Možda zato što postoji samo mala količina lica između neizbežnog okruglog gvozdеног šlema i brade. Patuljački izrazi lica su *sažetiji*.

„Ovaj“, reče on. „Zdravo?“

Patuljak ispred velike mašine prvi se otkoči.

„Momci, nazad na posao“, reče, pa priđe i strogo pogleda Vilijama u prepone.

„Jesi dobro, tvoje gospodstvo?“

Vilijam se protrlja po čelu.

„Ovaj... šta se desilo?“, reče. „Ovaj, sećam se da sam video kola, onda je nešto udarilo...“

„Otrgla nam se“, reče patuljak. „I tovar je iskliznuo. Izvinjavam se.“

„Šta je bilo s gospodinom Diblerom?“

Patuljak nakrivi glavu.

„Je l' to onaj žgoljavac s kobasicama?“, reče.

„Tako je. Je l' povređen?“

„Ne bih rekao“, kaza patuljak oprezno. „Prodao je mladom Gromosekirašu kobasicu u zemički, to je sve što znam.“

Vilijam porazmisli o ovome. Ank-Morpork sadrži mnoge zamke za neoprezne pridošlice.

„Dobro, pa je l' gospodin *Gromosekiraš* dobro?“, reče.

„Verovatno. Sad je doviknuo ispod vrata da mu je mnogo bolje, ali da će za sada ostati tu gde je“, reče patuljak. Posegnu ispod tezge i dade Vilijamu nešto četvrtasto, zamotano u štrokav papir.

„Tvoje, mislim.“

Vilijam razmota svoj komad drveta. Pukao je tačno po sredini, gde je točak kola prešao preko njega, a slova su se razbrljala. On uzdahnu.

„Zvinte“, reče patuljak, „ali šta je to trebalo da bude?“

„Komad drveta spreman za rezbarenje“, kaza Vilijam. Pitao se kako uopšte da objasni patuljku koji nije iz grada. „Znate? Gravure? Kao... maltene čaroban način da dobijesh mnogo primeraka nekog zapisa? Bojim se da ću sad morati da pravim novi.“

Patuljak ga čudno pogleda, uze drvo od njega i poče da ga premeće po rukama.

„Vidite“, reče Vilijam, „drvorezac odseca delove...“

„Je l' vam original još tu?“, reče patuljak.

„Molim?“

„Original“, reče patuljak strpljivo.

„A, jeste.“ Vilijam zavuče ruku u jaknu i izvuče ga.

„Smem da ga pozajmim na sekund?“

„Dobro, ajde, ali trebaće mi da...“

Patuljak je neko vreme proučavao pismo, pa se okrenu i zvonko udari najbližeg patuljka u kacigu.

„Deset puta tri“, reče i pruži mu papir. Udareni patuljak zakluma glavom, pa hitro krenu rukom preko police pune malih kutija, nešto birkajući.

„Trebalo bi da se vratim, da...“, poče Vilijam.

„Neće ovo dugo“, kaza patuljak. „Samo dođite ovamo, može? Ovo će možda zanimati nekog tako pismenog kao vi?“

Vilijam je pošao za njim duž aleje uposlenih patuljaka, sve do mašine, koja je postojano lupala.

„A, pa to je drvorezačka presa“, reče Vilijam neodređeno.

„Ova je malko drugačija“, reče patuljak. „Iz... izmenili smo je.“ Uze list papira s gomile pored prese i dade ga Vilijamu, koji pročita:

GUNILA DOBROPLANINAC & CO.

f poštovanjem predftavlja

Pofao za *fvoju* novu

FABRIKU SLOVA

Način proizvodnje više primeraka

kakav

Nifte do *fada* videli.

Cene pri~~f~~tojne.

Pored *Kofe* u Šljaštećoj ulici, koja seče Ulicu mela-
se, Ank-Morpork.

„Kako vam se čini?“ reče patuljak stidljivo.

„Jeste vi Gunila Dobroplaninac?“

„Jesam. Kako vam se čini?“

„Paaa.... Slova su lepa i pravilna, moram priznati“, kaza Vilijam. „Ali ne vidim šta je tu novo. I napisali ste 'Fabrika slova' pogrešno. 'S' treba malo. Moraćete sve opet da sečete ako nećete da vam se ljudi smeju.“

„Je li?“ reče Dobroplaninac. Podgurnu jednog kolegu.

„Samo mi dodaj malo 's' od devedeset šest tipografskih tačaka, molim te, Kaslong? Hvala.“ Dobroplaninac se nagnu nad presu, uze jedan ključ i posveti se poslu negde u mehaničkoj pomrčini.

„Sigurno imate baš mirnu ruku kad su vam slova tako uredna“, reče Vilijam. Bilo mu je pomalo žao što je ukazao na grešku. Verovatno ionako niko ne bi primetio. Stanovništvo Ank-Morporka smatralo je pravopis nekom vrstom neobaveznog dodatka. Verovali su u velika i mala slova na

isti način kao i u interpunkciju: nije bitno gde ubaciš veliko slovo, samo da je tu.

Patuljak je završio tajanstveni posao, ma šta to bilo, mastiljavim jastučićem natapkao nešto unutar prese i sišao.

„Pravopis sigurno“ – *tras* – „i nije važan“, reče Vilijam.

Bez reči Dobroplaninac opet otvori presu i pruži Vilijamu vlažan list papira.

Vilijam ga pročita.

Malo slovo je bilo na mestu.

„Kako...?“ poče.

„Ovo je maltene čaroban način da brzo dobiješ mnogo primeraka“, reče Dobroplaninac. Pored njega se pojavi još jedan patuljak s velikim metalnim pravougaonikom u rukama. Bio je pun malih metalnih slova, poređanih naopako. Dobroplaninac ga prihvati i široko se iskezi Vilijamu.

„Hoćete da unesete neke izmene pre nego što pustimo u štampu?“ reče. „Kažite samo. Hoće li nekoliko desetina primeraka biti dovoljno?“

„Pobogu“, reče Vilijam. „Ovo je *štampa*, jelda...“

Kofa je bila krčma – recimo. Slučajni prolaznici onamo nisu zalazili. Ulica je bila ako ne ćorsokak, a ono ozbiljno obnevidela zbog promena koje su se dogodile u kraju. Retko koja radnja je bila ka njoj okrenuta licem. Sastojala se uglavnom od stražnjih strana dvorišta i skladišta. Niko se nije čak ni sećao zašto se zove Šljašteća ulica. Nije tu bilo ničeg preterano šljokičastog.

Pored toga, ako kafanu nazoveš *Kofa*, nećeš se pojaviti u *Velikim marketinškim rešenjima u istoriji*. Gazda je bio

gospodin Sirac – mršav, spečen čovek koji se osmehivao samo kad čuje za neko ozbiljno ubistvo. Po starom običaju je zakidao na meri, ali da bi to nadoknadio, zakidao je i na kusuru. Međutim, Gradska straža je krčmu prisvojila za nezvaničnu policijsku kafanu, jer policajci vole da piju tamo gde niko drugi ne zalazi, pa ne moraju da se podsećaju da su policajci.

Ovo je imalo i svojih dobrih strana. Čak ni lopovi s dozvolom sada nisu pokušavali da opljačkaju *Kofu*. Policajci nisu voleli da ih neko uznemirava u piću. S druge strane, gospodin Sirac nikad ne beše video goru gomilu sitnih zločinaca od ovih u stražarskoj uniformi. Tokom prvih mesec dana preko šanka mu je prešlo više lažnih dolara i čudnih inostranih novčića nego za deset godina posla. Da se čovek oseti kao pokisao, pa stvarno. Ipak, neki opisi ubistava bili su poprilično zabavni.

Deo novca za život zarađivao je iznajmljivanjem onog pacovskog gnezda od šupa i podruma koji su izlazili na stražnju stranu kafane. Obično bi ih na vrlo kratko nastanjivala ona poletna sorta proizvođača koji veruju da je svetu zapravo veoma, veoma potrebna meta za pikado na naduvavanje.

Ipak, sad se ispred *Kofe zaista* nalazila svetina i čitala je poster s nekoliko sitnih grešaka, koji je Dobroplaninac ranije prikucio na vrata. Sada je ispratio Vilijama napolje i okačio ispravljenu verziju.

„Izvini za glavu“, reče. „Izgleda da smo malkice ostavili na tebe utisak. Uzmi ovo, na račun kuće.“

Vilijam se kući odšunjao kroz senke, za slučaj da naleti na gospodina Kripsloka. Ipak, savio je ištampane listove, stavio ih u kovertu, odneo ih do Osne kapije i predao ih glasnicima uz pomisao kako je poranio nekoliko dana.

Glasnici su ga vrlo čudno zagledali.

Vratio se u stan i pogledao se u ogledalo iznad umivaonika.

Veliko *R* odštampano u bojama modrice zauzimalo mu je popriličan deo čela.

Natakario je zavoj.

I još je imao osamnaest primeraka. Naknadno mu je nešto palo na pamet, i pošto se osećao nekako smelo, pregledao je beleške u potrazi za osamnaest adresa uglednih građana koji bi verovatno mogli to da priušte, svakom napisao kratko propratno pismo u kom je nudio svoje usluge za... neko vreme je razmišljao, pa pažljivo napisao „pet dolara“... i ubacio presavijene besplatne listove u osamnaest koverata. Naravno, uvek je mogao i od gospodina Kripsloka da zatraži više primeraka, ali nikad se to nije činilo *ispravno*. Nakon što matorac provede ceo dan u rezbarenju reči, izgleda kao da ga ne poštuješ ako ga zamoliš da okalja svoju veštinu pravljenjem na desetina duplikata. Ali komade metala i mašine ne moraš da poštuješ. Mašine nisu žive.

Baš tu će zapravo započeti nevolje. A *bice* nevolja. Patuljci kao da nisu nimalo marili kad im je rekao koliko će nevolja biti.

Do jedne velike kuće u gradu stigla je kočija. Vrata su se otvorila. I zatvorila. Neko je pokucao na neka druga vrata. Koja su se otvorila. I zatvorila. Kočija krenu dalje.

U jednoj sobi u prizemlju bili su navučeni teški zastori i napolje se provlačio samo najsićušniji moguć zračak svetla. Takođe, samo najsićušniji moguć nagoveštaj zvuka dopirao je napolje, ali svaki slušalac čuo bi da je žamor razgovora zamro. Potom neko prevrnu stolicu i nekoliko ljudi zavika, sve to u isto vreme.

„Stvarno je on!“

„Ovo je neka smicalica... a?“

„Da mu mamu maminu!“

„Ako *jeste* on, svima će nam mamu maminu!“

Krkljanac zamre. A onda, veoma smireno, neko progovori.

„Odlično. Odlično. Gospodo, vodite ga. Udobno ga smestite u podrumu.“

Usledio je bat koraka. Vrata se otvoriše i zatvoriše.

Jedan drhtaviji glas reče: „Mogli bismo naprosto da zamenimo...“

„Ne, ne bismo. Koliko shvatam, naš gost je, na sreću, čovek prilično plitke pameti.“ Bilo je nečeg u glasu prvog govornika. Zvučao je kao da neslaganje ne samo da nije zamislivo već je nemoguće. Bio je naviknut na društvo koje sluša.

„Ali izgleda kao pljunuti...“

„Jeste. Zar to nije neverovatno? Hajde da se ne zapetljavamo previše, ipak. Gospodo, mi smo telesna garda laži. Samo mi štitimo grad od zaborava, dakle hajde da uspešno iskoristimo ovu jedinu priliku. Vetinari bi možda drage volje gledao kako u najvećem gradu ljudi postaju manjina, ali iskreno, atentat na njega bio bi... nezgodan. Zavladao bi nemiri, a nemirima je teško upravljati. A svi znamo da se pojedini ljudi previše zanimaju za koješta. Ne. Postoji i treći način. Blag prelaz iz jednog stanja u drugo.“

„A šta će biti s našim novim prijateljem?“

„A, gospodo, naši poslodavci su poznati kao snalažljivi ljudi. Siguran sam da umeju da izađu na kraj sa čovekom čije lice nam više ne odgovara, a?“

Nasmejali su se.

Baš tada je na Nevidljivom univerzitetu sve bilo nekako uzburkano. Čarobnjaci su uglavnom trčkarali iz zgrade u zgradu i bacali poglede prema nebu.

Nevolja su, razume se, bile žabe. Ne pljusak žaba – to sada nije bilo uobičajeno u Ank-Morporku – već baš inostrane arborealne žabe iz vlažne klačanske džungle. Bile su sitne i jarkih boja – vesela stvorenjca koja su u sebi krila najgadnije otrove na svetu, zbog čega posao nadgledanja vivarijuma, gde su srećno provodile dane, i jeste pripao studentima prve godine, sa obrazloženjem da, ako nešto i pođe po zlu, neće se straćiti neko veliko obrazovanje.

Vrlo retko bi žabu izvadili iz vivarijuma i stavili je u teglicu, gde bi nakratko postala zaista vrlo srećna žaba, a onda bi zaspala i probudila se u velikoj džungli na nebesima.

I tako je Univerzitet dobijao aktivni sastojak koji bi završio u pilulama i koji bi davali Blagajniku da ga zadrži u razumnom stanju. Barem *naizgled* razumnom stanju, jer na dobrom starom NU ništa nije tako jednostavno. Zapravo je bio neizlečivo lud i halucinirao je manje-više bez prestanka, ali u naletu izuzetne maštovitosti ostali čarobnjaci izmogli su kako se, u tom slučaju, sve može srediti samo ako nađu formulu koja ga navodi da *halucinira kako je pri sasvim zdravoj pameti*.*

Ovo je lepo prošlo. Prvih nekoliko pokušaja nije valjalo. Jednom je nekoliko sati halucinirao da je policajac za knjige. Ipak, sada je neprekidno halucinirao da je blagajnik, i to

* Ovo je vrlo uobičajena halucinacija i podložna joj je većina ljudi.

je skoro sasvim nadoknađivalo jednu malecnu nuspojavu leka – umišljao je i kako ume da leti.

Naravno, mnogi na svetu takođe su neosnovano verovali kako mogu bezbedno da prenebregnu gravitaciju – uglavnom nakon što bi uzeli neke tamošnje pilule od suvih žaba ili nešto slično – što je značilo mnogo dodatnog posla za lekare opšte prakse i izazivalo je kraće zastoje u saobraćaju dole na ulici. Kada čarobnjak halucinira kako ume da leti, sve je drugačije.

„Blagajničeee! Ovog časa da si sišao dole!“, zaštekta arhitektor Mastrum Ridkali u megafon. „Znaš šta sam ti rekao za lebdenje iznad zidova!“

„Arhirektore, tražio si me?“

Ridkali mahnu prema njemu listom papira.

„Pre neki dan si mi rekao da trošimo gomilu novca na drvoresca, je li?“, zaštekta.

Blagajnik prebaci um u nešto nalik pravoj brzini.

„Je l’?“, reče.

„Pojede nam budžet, tako si rekao. Tačno se sećam.“

U razdražljivom menjaču Blagajnikovog mozga pokrenu se nekoliko zupčanika.

„A, da. Da. Sušta istina“, reče. Još jedan zupčanik uz čangrljanje upade na mesto. „Čitavo bogatstvo svake godine, bojim se. Esnaf drvorezaca...“

„Ovaj tip kaže“ – arhirektor baci pogled na papir – „da za dolar može da nam uradi deset primeraka od po hiljadu reči. Je l’ to jeftino?“

„Mislim, ovaj, da je sigurno drvorezačka greška, arhirektore“, reče Blagajnik, pošto je konačno uspeo da našteluje glas na blage, umirujuće tonove, najbolje, kako je otkrio, ako

treba da se nosiš s Ridkalijem. „Ta svota ne bi mu pokrila ni šimširovinu.“

„Ovde kaže“ – šuškanje – „veličina deset i sitnije“, reče Ridkali.

Blagajnik načas nije mogao da se obuzda.

„To je smešno!“

„Molim?“

„Izvini, arhirektore, htedoh reći da je nemoguće. Čak i da nekom pođe za rukom da stalno tako sitno rezbari, drvo bi se okrunilo posle nekoliko otisaka.“

„A ti se u ovo razumeš, je li?“

„Pa, deda-ujak mi je bio drvorezac, arhirektore. I drvorezački račun mi najviše isisava novac, kao što znaš. Mislim da donekle opravdano mogu reći kako uspevam da zadržim Esnaf na vrlo niskoj...“

„Zar te ne pozivaju beše na onu feštu svake godine?“

„Elem, kao velika mušterija Univerzitet je naravno pozvan na zvaničnu večeru, a pošto sam ja predstavnik, prirodno je da kao deo svojih dužnosti posmatram...“

„Petnaest jela, kako čujem.“

„...a tu je naravno i naša politika da ostajemo u prijateljskim odnosima sa ostalim esna...“

„*Ne računajući* kafu i koštunjavo voće.“

Blagajnik je oklevao. Kod arhirektora su tvrdoglava glupost i neočekivani uvidi često išli ruku podruku.

„Nevolja, arhirektore“, pokuša on, „jeste u tome što smo se oduvek *silno* protivili upotrebi pokretnih slova u štampi u magijske svrhe jer...“

„Da, da, znam ja sve *to*“, reče arhirektor. „Ali postoji i sve ono ostalo, sve više iz dana u dan... obrasci i tabele i bogovi

će ga znati šta sve ne. Znaš, oduvek želim kancelariju bez i jednog jedinog lista papira...”

„Znam, arhirektore, zato ih sve kriješ po kredencima i noću izbacuješ kroz prozor.“

„Uredan sto, uredan um“, reče arhirektor. Gurnu letak Blagajniku u ruke.

„Trkni ti lepo do tamo, ako te ne mrzi, i vidi da nije to sve neko mlaćenje prazne slame. Ali peške, molim te.“

Sutradan je Vilijam osećao poriv da se vrati u šupe iza *Kofe*. Pored svega ostalog, nije imao nikakva posla, a nije voleo da bude zaludan.

Na svetu, kažu, postoje dve vrste ljudi. Oni koji, kada im pokažeš čašu tačno dopola punu vode, kažu: „Ova čaša je polupuna.“ Drugi kažu: „Čaša je poluprazna.“

Svet, međutim, *pripada* onima koji su u stanju da pogledaju u čašu i kažu: „Šta je s ovom čašom? Izvinite? *Izvinite? Ovo* moja čaša? Ne bih *rekao*. *Moja* je bila puna! *I* bila je veća!“

A s druge strane šanka svet je pun one druge vrste osoba, koje imaju razbijenu čašu ili čašu koju je neko nepažljivo preturio (obično neko od onih koji zahtevaju veću čašu), ili uopšte i nemaju čašu jer su bile pozadi i nisu uspele da uhvate šankerov pogled.

Vilijam je bio među ljudima kojima fali čaša. Ovo je bilo neobično, jer se rodio u porodici koja ne samo što ima stvarno izuzetno veliku čašu već može da priušti i ljude koji će neprimetno stajati naokolo s bocama i neprestano je dopunjavati.

Ovaj nedostatak čaše nametnuo je sam sebi, a sve je počelo kad je bio prilično mlad i kad su ga poslali na školovanje.

Vilijamov brat Rupert, kao stariji, otišao je u Školu za ubice u Ank-Morporku, naširoko smatranu najboljom školom na svetu za stalež pune čaše. Vilijama su, kao manje bitnog sina, poslali u Haglstouns, internat tako sumoran i spartanski da bi sinove tamo slali samo pripadnici viših staleža s čašama.

Haglstouns je bio granitna zgrada na kišovitoj pustari i tvrdilo se kako mu je svrha da od dečaka napravi ljude. Politika koja se primenjivala podrazumevala je i izvesnu količinu očekivanih gubitaka i, barem koliko se Vilijam sećao, sastojala se od vrlo prostih i nasilnih igara na zdravoj susnežici negde napolju. Sitne, spore, debele ili naprosto neomiljene bi pokosili, kao što je priroda i nameravala, ali prirodni odabir radi na mnoge načine i Vilijam je otkrio kako je donekle sposoban za opstanak. Dobar način preživljavanja na haglstounskim igralištima bio je trčati vrlo brzo i mnogo se dernjati dok si, nekako neobjašnjivo, uvek daleko od lopte. Ovim je, za divno čudio, zaslužio opšte mišljenje da se stvarno trudi, a trud se visoko cenio u Haglstouns, premda samo zato što su prava dostignuća bila retka. Osoblje Haglstounsa verovalo je kako „trud“ u dovoljnim količinama može da zameni manje bitne stavke, poput pameti, predostrožnosti i vežbanja.

I *jeste* se odistinski trudio oko svega što je imalo neke veze s rečima. U Haglstouns se ovo nije preterano cenilo, pošto se od diplomaca nije očekivalo baratanje olovkom složenije od potpisivanja – što su mahom bili u stanju da

postignu posle tri ili četiri godine – ali to je značilo duga, spokojna jutra provedena u čitanju svega što bi mu palo na pamet dok su krupni ofanzivci i golgeteri, koji će jednog dana biti barem zamenici državnika, učili kako da drže olovku a da je ne smrve.

Vilijam je završio s dobrim preporukama, što je obično slučaj sa učenicima kojih se većina nastavnika seća samo maglovito. Nakon toga otac se suočio s problemom šta s njim da radi.

Bio je mlađi sin, a po porodičnom običaju mlađi sinovi šalju se u ovu ili onu crkvu, gde ne mogu nikoga mnogo telesno da povrede. Ipak, previše čitanja učinilo je svoje. Vilijam je otkrio kako sada na molitvu gleda kao na prefinjniji način da za nešto zamoliš oluju.

Bavljenje imanjem bilo je jedva nekako prihvatljivo, ali Vilijamu se činilo da imanja sve u svemu sasvim lepo upravljaju sama sobom. Veoma je voleo seosku sredinu, dokle god se ova nalazi s druge strane prozora.

Vojna karijera nije imala mnogo izgleda. Vilijam je uvrteo sebi u glavu da je protiv ubijanja nepoznatih ljudi.

Uživao je u čitanju i pisanju. *Voleo* je reći. Reći ne viču i ne prave larmu, što se uglavnom nije moglo reći za ostatak njegove porodice. Reći nisu podrazumevale da se ublatnjaviš na ledenoj hladnoći. Nisu ni lovile bezopasne životinje. Radile su šta im on kaže. Zato je, kako je rekao, želeo da piše.

Otac se raspomamio. U njegovom ličnom svetu, pisar je samo za korak iznad učitelja. Bogova mu božjih, čoveče, oni čak i ne jašu! Zato su pale Teške Reći.

Kao posledica toga, Vilijam je otišao u Ank-Morpork – uobičajeno odredište izgubljenih i besciljnih. Tamo je tiho